TÜRKİYE 1. PROFESYONEL FUTBOL LİGİ REKABET DÜZEYİ: 1958-1998

*Ferda HALICIOĞLU**

This article is primarily concerned with the degree professional football competition in the Turkish first division since its establishment. Moreover, this article aims to find the optimal number of football teams in a league as well as presenting the effects of the changes in point system on the degree of football competition. Finally, the Turkish first division's competition level is compared to the selected European leagues.

1. Giriş

Bu makalenin temel amacı yaklaşık 40 yıldır faaliyette bulunan Türkiye 1. profesyonel futbol ligindeki rekabet derecesini yıllar itibariyle istatistiksel olarak ölçmektir. Ayrıca makalenin yazıldığı günlerde tartışması yapılan 1.lig ve diğer liglerden küme düşmemenin olmaması yönündeki tartışmaların rasyonel olup olmadığı da kısmen de olsa sorgulanacaktır. Puan sistemlerindeki değişikliklerin futbol rekabeti üzerinde pozitif etkide bulunduğu önermesi de bu çalışma ile ayrıca test edilecektir. Türkiye ve Avrupa liglerindeki futbol rekabet düzeylerinin karşılaştırılmasıyla, Türkiye ve Avrupa liglerinde oynanan futbol düzeyi hakkında da bazı yorumlarda bulunmak mümkün olacaktır.

Makale beş bölümden oluşmuştur. 2.bölümde profesyonel spor takımlarının iktisat teorisi içinde nasıl analiz edildiği kısaca ortaya konacaktır. 3.bölümde profesyonel futbol liglerindeki rekabetin önemi ve ölçülmesi yönündeki literatür katkıları kısaca değerlendirilecek ve bu çalışmada da kullanılan Karacan (1967) yöntemi tanıtılacaktır. Ayrıca bu bölümde optimum futbol takımı sayısının ne olması gerektiği üzerinde durulacaktır. 4.bölümde Karacan (1967) yöntemi ile elde edilen Türkiye 1.Projesyonel Futbol Ligi rekabet derecesi ve rekabet endeksi tanıtılıp yorumlanacaktır. 5.bölümde Türkiye ve diğer 8 Avrupa 1.Futbol ligindeki futbol rekabeti bazı sezonlar itibariyle karşılaştırılıp yorumlanacaktır. Son bölüm ise genel değerlendirmelere ayrılmıştır.

2. Profesyonel Spor Ekonomisi

Profesyonel Takım sporlarının iktisat teorisi içinde analiz edilmesinin başlangıcı Simon Rottenberg'in 1956'da Journal of Political Economy'de "The Baseball Players' Labor Market" isimli makalesinin yayınlamasıyla olmuştur.

Rottenberg (1956) sonrası profesyonel takım sporlarına ve özellikle profesyonel futbol liglerine yönelik iktisadi analizler hızla artmaya başlamıştır.

Rottenberg (1956) profesyonel takım sporlarını fiyat teorisi ilkeleri ile analiz etmeye çalışmıştır. Rottenberg (1956)'ya göre profesyonel takım

(*) Yrd.Doç.Dr. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü

sporları eksik rekabet piyasası özelliklerini taşırlar. Piyasaya (lige) giriş çok zordur, çünkü takımların bir ligde yer alabilmesi için belirli yönetim organizasyonuna, sporcu kadrosuna tesislerine ve mali kaynaklara sahip olmaları gerekmektedir. Daha da önemlisi belli bir profesyonel ligde mücadelenin ön koşulu bir önceki ligde belli bir başarı düzeyini yakalamış (şampiyon) olmak olabilir. Profesyonel takımlar (firmalar) normal monopolcü firmalardan farklıdır. Çünkü monopolde firma tek başına bir mal üretebilir. Profesyonel spor endüstrisinde ise firmalar ortaklaşa bir ürün (maç /oyun) üretirler. (Rottenberg, 1956: 254-255). Neale (1964) ise bu ortak ürünün spor izleyicileri ya da taraftarlar tarafından farklı şekillerde algılandığını ileri sürmüştür (Neale, 1964: 3). Cairns et al. (1986) ise bu endüstrinin ürünlerinin alıcısının (seyirciler) belli olmasına karşın ürünün ne olduğunun tam olarak belli olmadığını ileri sürmektedir. (Cairns et al. 1986:11). Neale (1964) ise profesyonel spor endüstrisinde ürünün çeşitli fabrikalarda (stadyumlar ve salonlar) üretildiğini ve ayrıca bu ürünün çeşitli dışsal ekonomilere de yol açtığını ortaya koymuştur (Neale, 1964: 3-5). Profesyonel takımların karşı karşıya oldukları toplam ürün eğrisinin de geleneksel firmaların toplam ürün eğrisine benzediği Rottenberg (1956)'da ortaya konmuştur (Rottenberg, 1956:255). Profesyonel spor takımlarının normal firmalar gibi k,r maksimizasyonu yapabilecekleri dolaylı ve dolaysız olarak Rottenberg (1956), Neale (1964) ve Jones (1969)'da belirtilmektedir. Buna karşın Sloane (1971) futbol takımlarının kâr maksimizasyonu peşinde koşan kurumlar olamayacaklarını, çünkü futbol takımlarının belli gelenekler ve sosyal dayanışmaları yansıtan yerel kurumlar olduğunu ileri sürerek, yönetime katılanların kâr maksimizasyonu beklentisi olmadan takımlara bağışlarda bulunduklarını belirtmiştir (Sloane, 1971:134). Benzer şekilde Vrooman (1995)'de takımların kendi kârlarını maksimize etmekten çok ligin kârını maksimize etmeye yönelebileceklerini ileri sürmektedir (Vrooman, 1995:989). Neale (1964), profesyonel sporlarda da azalan verimler yasasının geçerli olduğunu, maçlardaki kalitenin düşmesiyle maçlardan sağlanan gelirlerde de bir düşme olacağını ileri sürmüştür (Neale, 1964:8). Günümüzde ise takımların en önemli gelir kaynaklarından biri maçların televizyon yayın hakkından elde edilmektedir. Profesyonel takım sporlarında, kulüpler negatif eğimli talep eğrisi ile karşı karşıya olduklarından fiyat farklılaştırması yapabilmekte, fakat bu yolla elde edilen gelir stadyum ya da salon kapasiteleri ile sınırlı olmaktadır (Baimbridge et al. 1996:319).

Profesyonel spor endüstrisinde, kulüpler emek piyasasında monopsonist firma gibi çalışmaktır. Çünkü emek arz edenlerin (sporcuları) ancak belli bir sayıdaki takım tarafından istihdam edilebilirler. Bu istihdamın getirisi ise sporcunun takımın başarısına olan marjinal katkısı ölçüsünde olacaktır (Rottenberg, 1956: 245-246).

3. Profesyonel Spor Karşılaşmalarında Rekabet Ölçümü

Profesyonel spor endüstrisinde maçların sonucuna yönelik belirsizliğin rekabetin önemli bir unsuru olduğu ve rekabetin arttıkça da gelirlerin artacağı, literatürde sıkça belirtilmektedir. Rottenberg (1956) şampiyonluğa oynayan takım sayısının arttıkça rekabetin ve seyirci sayısının artacağını ileri sürmüştür (Rottenberg, 1956: 247). Fakat profesyonel ligin bir veya birkaç takım tarafından hakimiyet altına alınması da seyirci sayısını azaltacaktır, çünkü bu durumda rekabet derecesi azalmış olmaktadır (Sloane, 1971: 125 ve Jennet, 1984: 179). El-Hodiri ve Quirk (1971) ise bir ligdeki maçların sonuçlarına ilişkin belirsizliğin arttığı ölçüde maçlardan elde edebilecek gelirlerin artacağını ileri sürmüşlerdir (El-hodiri ve Quirk, 1971: 1313). Sloane (1971) ise maçların sonucuna yönelik belirsizliğin iki şekilde oluşabileceğini dolaylı bir şekilde ortaya koymuştur. Birinci durumda, ligdeki takımlar arasında dengeli bir güç dağılımı vardır. Dolayısıyla bu tür maçların sonuçlarına yönelik belirsizlik kısa dönemde oldukça fazladır. İkinci durumdaki belirsizlik ise uzun dönemlidir. Bu durumda lig bir kaç takımın hakimiyeti altındadır. Bu nedenle maçların sonuçlarına yönelik belirsizlik azdır (Sloane, 1971: 124-138). Jennet (1984) ise futbol maçlarının sonuçlarına yönelik belirsizliğin seyirci sayısında bir artışa yol açabileceğini fakat bu artışın maç gelirlerinde önemli bir artışa yol açmayabileceğini savunmuştur (Jennet, 1984: 194). Bird (1981) futbol maçlarına olan talebin düşmesindeki temel faktörün futbol maçlarındaki rekabet derecesinin düşmesinden kaynaklanmadığını, futbola rakip olan diğer boş zamanları değerlendirme faaliyetlerinde (turizm, TV, sinema v.b.) görülen gelişmelerden de ileri geldiğini savunmuştur (Bird, 1981: 648). Diğer yandan Peel ve Thomas (1988) ise maçlarda belirsizliğin oluşmasının futbol takımı taraftarları tarafından

her zaman arzulanan bir durum olmadığını ileri sürmüşlerdir. Çünkü taraftarlar her zaman için kendi takımlarının kuvvetli takımlar karşısında bile gelip gelmesini arzu ederler (Peel ve Thomas, 1988: 248).

Futbol maçlarındaki belirsizlik ve buna bağlı olarak da rekabet derecesin ile futbola olan talep ölçüm genellikle ekonometrik yöntemler kullanılarak yapılmaktadır. Buna karşın Karacan (1967) istatiksel bir yöntem önererek bir futbol ligindeki rekabetin dolayısıyla maçların sonucuna yönelik belirsizliğin ölçülebileceğini ileri sürmektedir (Karacan, 1967: 82-83).

Bu çalışmada da Karacan (1967) yöntemi esas alınarak bazı ilaveler ile Türkiye 1.futbol ligindeki rekabet derecesi ve optimum futbol takımı sayısı belirlenmeye çalışılacaktır.

3.1.İstatistiksel Yöntem

Karacan (1967)'ye göre bir futbol ligindeki rekabet derecesini en iyi ortaya koyan gösterge futbol sezonu sonunda oluşan lig puan cetvelidir. Çünkü ligde N sayıda takım var iken oynanan toplam maç sayısı ve toplam puan sayısı bellidir. Örneğin bir futbol liginde N sayıda futbol takımı olsun. Bu takımlar bir sezonda 2 kez karşılaşsınlar, beraberlik halinde 1 er puan alsınlar, galibiyet halinde 2 puan mağlubiyet halinde ise hiç puan kazanmamış olsunlar. Bu durumda ligde oynanan maçların toplam sayısı:

${}_NP_2$ permitasyonuna eşit olur.

Toplam puan sayısı:

2. ${}_NP_2$ 'ye eşit olacaktır.

Puanların aritmetrik ortalaması ($\overline{X}$) ise:

$$\overline{X} = \frac{2 \cdot {}_N P_2}{N}$$

Karacan (1967) toplam puanların istatiksel dağılımının bir ligdeki rekabetini ölçmede önemli bir kriter olduğunu belirtmektedir. Buna göre sezon sonunda oluşan puanlar $\overline{X}$ 'ye yaklaştığı ölçüde o ligdeki rekabet artacak, uzaklaştığı ölçüde ise rekabet azalacaktır. Maçlardaki beraberliklerin sayısının artması ya da birbirine yakın oranlardaki galibiyet veya mağlubiyetler ligdeki takımların güçlerinin birbirine yakın olduğunu gösterecektir. Dolayısıyla maçların sonuçlarına yönelik belirsizlik artacaktır. Maçlardaki rekabet derecesini veren en iyi istatiksel gösterge ise sezon sonu oluşan puanların standart sapması (s) olacaktır:

$$s = \sqrt{\frac{(X_i - \overline{X})^2}{N}}$$

Çünkü s puan serisinin bütün hadlerinin tesiri altındadır (Karacan, 1967: 83-84). Bu yöntem ile her sezona ait s değeri dikkate alınarak sezonlar arası bir karşılaştırma yapmak mümkün olur. s küçüldükçe rekabet artacak, büyüdükçe ise rekabet azalacaktır. Fakat ligdeki takım sayısı sezondan sezona değişebildiği için sezonlara ait $\overline{X}$ değeri dolayısıyla s değeri değişmekte, sezonlar arası bir karşılaştırma imkanı ortadan kalkmaktadır. Buna karşın değişim katsayısı (V) böyle bir karşılaştırmada kullanabilecek uygun bir istatistiksel değişkendir. V katsayısı farklı değer ve seri kümelerinin karşılaştırılmasında kullanılır (Bakınız, Bancroft ve O'Sullivan 1988: 112 ve Salvatore, 1982:13).

Değişim katsayısı (V):

$V = s / \overline{X}$

V'nin değerleri 1 ve 0 arasında değişir. V=1 ise bu durumda futbol takımları arasında hiçbir rekabetin olmadığı, V=0 ise futbol takımları arasında tam bir rekabetin olduğu varsayılır. V=1 durumunda, futbol takımları birbirlerinden kesinkes bir kuvvet farkıyla ayrılmışlardır, herhangi bir şans faktörü maçların sonucunu değiştiremez. Böyle bir şans faktörü var olsa bile, kuvvet faktörünün şans faktöründen daha güçlü olduğu varsayılır. Bu nedenle V=1 olan bir ligde herhangi bir maçın beraberlik bitmesi sözkonusu olmadığı gibi maçların sonucuna yönelik bir belirsizlikte mevcut değildir. Bu tür bir uç futbol liginde şampiyon olan takım diğer bütün takımları mağlup ederek bu ünvana ulaşacaktır. Lig ikincisi takım, şampiyon hariç diğer tüm takımları yenerek ikinci olacaktır. Benzer şekilde (N-1) nci takım ise sadece ligi sonuncu takımı mağlup eder ve ligi sondan ikinci tamamlar. Son takımın ise hiç bir galibiyeti veya beraberliği olmayacaktır.

Galibiyet için 2 puan, beraberlik için 1 puan ve mağlubiyet için 0 puan verildiğini ve de takımların bir sezonda iki kez maç yaptıklarını varsayalım. Bu durumda N takımın yer aldığı bir ligde

şampiyon takımın puanı (X1):

X1=(N-1) 4 olur.

İkinci takımın puanı (X2) :

X2=(N-2) 4 olur.

Ve i nci takımın puanı (Xi):

Xi=(N-i) 4 olur.

Görüldüğü gibi V'nin maksimum değerini alması durumunda bir futbol liginde rekabet ve heyecan mümkün olamayacaktır. Fakat V=1 sadece iki takımdan oluşan bir futbol liginde mümkün olur. Ligdeki takım sayısının (N) artması ile beraber V değeri de düşmeye başlar. N sayısına göre V'nin alabileceği bazı V maksimum değerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

Bir Ligdeki Takım Sayısına Göre Maksimum V Değerleri

Takım Sayısı (N)	V Maksimum
2	1
4	0.745
6	0.683
16	0.614
18	0.609
20	0.607
22	0.604
28	0.598
30	0.596

Tablo 1'den de görüleceği gibi ligdeki takım sayısı arttıkça V değerleri azalmaktadır. Fakat buna rağmen takımlar arasındaki güç dengesi değişmediği için maçların sonuçları önceden net bir şekilde tahmin edilebilmektedir. Dolayısıyla N artsa bile futbol takımları arasında herhangi bir rekabet ortamı oluşmayacaktır. Bu tür bir lig ise iktisat teorisi açısından monopolist bir piyasaya benzeyecektir.

İkinci uç durumda ise V minimum değerini alır, yani V=0 olur. V=0 ise ligde yer alan tüm takımların güçleri birbirine tam olarak eşittir. Bu tür bir ligde yer alan futbol takımları ya tüm maçlarını berabere bitirirler ya da galibiyetleri mağlubiyetlerine eşit olur. Dolayısıyla sezon sonunda her takımın puanı birbirine eşit olur:

$X1=X2=X3.....XN=\overline{X}=2(N-1)$

Bu durumda s=0 olacağı için V=0 olacaktır.

Böyle bir ligde hangi takım şampiyon olacaktır? Bu tür bir ligde şampiyonun belirlenmesi puan dışı diğer tüm kriterlere (mağlubiyet, galibiyet, beraberlik, atılan-yenilen gol sayısı v.b.) bakılarak yapılabilir. Bu tür uç bir lig ise tam rekabet piyasasına benzer. Maçların sonuçlarına yönelik tam bir belirsizlik olduğu için futbol maçlarındaki çekişme ve heyecan maksimum düzeyde olur.

V'nin alabileceği maksimum ve minimum değerlere göre bir futbol ligindeki rekabet derecesi hakkında bir görüş sahibi olmak mümkün olur. V değeri sıfıra yaklaştıkça rekabet artacak, V değeri 1'e yaklaştıkça rekabet azalacaktır.

3.2.Optimum Futbol Ligi

Değişim katsayısı (V) bir ligdeki futbol rekabetinin önemli bir göstergesi olduğu için, optimum futbol liginin ölçeğinin belirlenmesinde de kullanılabilir. Tablo 1'den görüleceği üzere ligdeki takım sayısı (N) arttıkça, V değeri de düşmeye başlamaktadır. Buna rağmen V katsayısı hala maksimum değerleri temsil ettiği için N sayısının rekabet derecesi üzerinde önemli olmadığı düşünülebilinir. Fakat böyle bir durumda bile N arttırılarak rekabet derecesinde nisbi artışlar sağlamak mümkün olacaktır. Örneğin N=2 iken V=1'dir. N=6 olur ise nisbi rekabet düzeyi hızla artmakta ve V=0.683 olmaktadır. Takım sayısı 16 olursa, rekabetteki nisbi artış çok az olmakta ve V=0.614 olmaktadır. Ligin 20 takımla veya 22 takımla oynanması ile nisbi rekabet düzeyinde önemli artışlar olmadığını görmekteyiz. Öyleyse bir futbol liginin rekabet derecesi açısından 16 ile 22 takım arasında bir sayıda takım ile oynanması önemli bir fark yaratmamaktadır. Gerçi takım sayısı arttıkça nisbi rekabet düzeyinde bir artış görülmektedir, fakat bu artış ihmal edilebilecek düzeydedir.

Öyleyse bir ülkenin futbol liginde yer alabilecek optimum futbol sayısı 16 ile 22 takım arasında olabilir. İstatiksel olarak yukarıdaki önerme doğru olsa bile, tek başına yeterli olmayabilir. Çünkü bir ülkedeki futbol liglerindeki takımların sayısı, ülke nüfusuna, ekonomik gücüne, coğrafi ve sosyal koşullarına bağlı olarak tespit edilebilir. Örneğin bir ligin 6 takımla oynanması iktisaden verimli olmayabileceği gibi, nisbi rekabet katsayısı açısın-

dan da optimum olmayabilir. Buna karşın ligin 30 takımla da oynanması nisbi rekabet katsayısında önemli bir iyileştirme sağlamadığı gibi ekonomik ve sosyal açıdan da verimli olmayabilir. Çünkü 30 takımın yer aldığı bir ligde yılda 58 maç oynamak futbolcuların yeterli hazırlık ve dinlenme dönemine sahip olmamalarına neden olacaktır. Böyle bir durumda ise futbolcuların marjinal verimleri düşmeye başlayacağı için futbol maçlarındaki kalite ve heyecan düzeyi de azalmaya başlayacaktır. Dolayısıyla maçlara olan talepte de düşme olabilecektir. Ayrıca ülkenin coğrafi şartları da ligin çok sayıda takımla oynanmasına izin vermeyebilir. Bu nedenle bir ligdeki optimum futbol takımı sayısını belirlerken tüm bu faktörlerinde dikkate alınması gerekir. Avrupa liglerindeki futbol sayısı ise genelde 16 ile 22 arasında değişmektedir. Cumhuriyet'in 75.yıldönümü nedeniyle futbol liglerinden düşmenin bir defaya mahsus olarak kaldırılması yolundaki önerilerin iktisadi bir rasyonelinin olmasına karşın, diğer faktörler açısından rasyoneli olup olmadığı tartışmaya açıktır.

4. Türkiye 1.Futbol Ligindeki Rekabet Derecesi

Bir futbol ligindeki rekabetin en önemli göstergesi olarak tanımlanan V katsayısı, Türkiye 1.futbol liginin 40 sezonu için hesaplanmış ve Tablo 2'de verilmiştir. Tablo 2'de ayrıca 40 sezondaki futbol rekabet derecesini daha iyi ortaya koymak için V değerlerinden oluşturulan bir "Türk Futbol Rekabet Endeksi" (TFRE) oluşturulmuştur. Tablo 2'den de görüldüğü gibi kurulduğundan bu yana Türkiye 1.profesyonel futbol ligindeki rekabet derecesi hem sezondan sezona hem de 10'ar yıllık dönemler halinde dikkat çekecek ölçüde değişiklikler göstermektedir.

V katsayısı dikkate alındığında 40 sezon içinde, 1.ligdeki en rekabetçi futbol sezonunun 1980-81 olduğunu görmekteyiz. Çünkü bu sezonda V katsayısı nisbi olarak en düşük düzeyindedir. Buna karşın rekabetin nisbi olarak en düşük olduğu dönem 1996-97 sezonu olmuştur. Türkiye 1.Futbol ligindeki rekabete 10'ar yıllık periodlar halinde baktığımızda ise en rekabetçi futbol sezonlarının 1970'li ve 1980'li yıllarda oynandığını görmekteyiz. Buna karşın, 1990'lı yıllar futboldaki rekabetin nisbi olarak en düşük seviyede gerçekleştiiği dönemler olmuştur. 40 sezon ortalaması olarak V=0.245'e eşit olmuştur. Makimum ve minimum V değerleri dikkate alındığında Türkiye'deki futbol rekabet düzeyinin V'nin sıfıra eşit olduğu noktaya yakın bir noktada olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle futboldaki rekabetin ortalama olarak yüksek kabul edilebilecek bir noktada olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bu yorumun tutarlılığını test etmek için benzer dönemlerde diğer ülkelerin ortalama futbol rekabet katsayısına bakmak gerekir. Benzer bir analiz 5.bölümde kısmen de olsa yapılmaya çalışılmıştır. Bakınız sayfa16-17.

Literatürde puan sisteminde yapılacak değişikliklerin futbolda rekabeti artırabileceği yolunda önermeler vardır. Örneğin Newson (1984), 3 puan sisteminin 2 puan sistemine göre futboldaki rekabeti artırabileceğini önermiştir (Newson, 1984: 90). Bu nedenle önce İngiltere liginde başlayan bu uygulama zamanla diğer Avrupa ve Dünya ülkelerinde de uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye'de ise 1987-88 sezonundan itibaren uygulanmaya başlanmıştır. V katsayılarına bakıldığında 3 puan sisteminin son sezon hariç, Türkiye 1.Futbol liginde rekabeti artırmaktan çok rekabeti azaltıcı bir etkide bulunmuştur. Benzer şekilde diğer bazı Avrupa liglerinde 3 puan uygulamasının futbolda rekabeti düşürücü bir etkide bulunduğu gözlemlenmiştir. Bakınız Tablo 3. V katsayısının 1960'lı yılların başında ve 1990'lı yıllardan sonra nisbi olarak yüksek olması ise ligin bir kaç takım tarafından hakimiyet altına alınmış olmasından ileri gelmektedir. Çünkü 3 büyükler olarak bilinen Beşiktaş, Fenerbahçe ve Galatasaray takımları daha sonrada Trabzonspor takımının lige katılmasıyla 40 sezondaki tüm şampiyonlukları aralarında paylaşmışlardır. 40 sezonun 13'ünde Fenerbahçe, 12'sinde Galatasaray, 9'unda Beşiktaş ve 6'sında Trabzonspor takımları şampiyon olmuşlardır. Ayrıca, Trabzonspor'un 3 büyükler dışında ilk kez şampiyonluğa ulaştığı, 1975-76 sezonunda rekabet düzeyi oldukça artmış ve 1980-81'de yine Trabzonspor'un şampiyon olduğu dönemde doruğa çıkmıştır. Trabzonspor'un son kez şampiyon olduğu 1983-84 sezonundan itibaren ise ligdeki rekabet derecesinde bir düşüş olmaya başlamıştır. Son sezon hariç, özellikle son 15 yılda rekabet düzeyi nisbi olarak oldukça düşmüştür. Son 15 yılın sezon sonu puan cetvellerine bakıldığında ise dört büyük arasına bir veya iki Anadolu takımının katılarak zirveyi zorladıklarını (Samsunspor, Kocaeli, İstanbulspor gibi) görmekteyiz. Fakat 1970'li ve 1980'li yılların başında ise ligde Eskişehirspor, Adanaspor Ankaragücü, Boluspor ve Malatyaspor gibi takımlarında üst sıralar için mücadele ettiklerini görmekteyiz. Bu nedenle bu sezonlardaki rekabet düzeyleri yüksek olmuştur.

1990'lı yıllarda görülen profesyonel futbol endüstrisinde görülen profesyonelleşme olgusunun ve yüksek transfer ücretlerinin ise futboldaki rekabeti artırmaktan çok düşürme yönünde bir eğilimi doğurduğu gözlemlenmektedir. Türkiye 1.ligindeki 4 büyük dışındaki diğer takımların taraftar ve mali güçlerinin zayıf olması da futbolda rekabetin gerilemesinin bir diğer nedeni olarak ileri sürülebilir.

5. Türkiye ve Avrupa Futbol Liglerindeki Futbol Rekabeti

Bu bölümde bazı Avrupa ülkelerinin 1.futbol ligleri ile Türkiye 1.futbol ligindeki rekabet düzeyi karşılaştırılacaktır. Türkiye ve 8 diğer Avrupa ülkesi için hesaplanan V katsayıları Tablo 3'de verilmiştir. Ayrıca Türkiye dahil diğer 8 Avrupa ülkesindeki futbol rekabet endeksleri bileşik hale getirilerek bir "Avrupa Futbol Rekabet Endeksi" (AFRE) oluşturulmuş ve Tablo 4'de verilmiştir. AFRE'ye göre ise ülkeler en yüksek rekabetçi futbolun oynandığı ülkeden en düşük rekabetin olduğu ülkeye göre her sezon için ayrıca sıralanmışlardır. Bakınız Tablo 4.

Türkiye ve diğer 8 Avrupa ülkesindeki futbol rekabeti sadece 7 sezonluk bir karşılaştırmaya tabi tutulmasına karşın bazı önemli sonuçları ortaya koymaktadır. Karşılaştırılan 7 sezon ortalaması V katsayısına göre en rekabetçi futbol Fransa liginde oynanmaktadır. Fransa'yı İngiltere, Almanya ve İspanya gibi ülkeler takip ederken, Yunanistan ve Türkiye son iki sırada yer almaktalar. Sezonlar itibariyle, Alman ve İtalyan liglerindeki V katsayıları oldukça istikrarlı bir trend içindedirler. Diğer bir deyişle bu liglerde yer alan takımların ortalama güçleri birbirine oldukça yakın bir düzeydedir. Buna karşın, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerdeki V katsayıları hem nisbi olarak düşük de hem de oldukça değişken niteliktedir. Diğer bir deyişle bu ülkelerdeki yüksek futbol rekabet düzeyi ligde yer alan takımların güç dengesinin değişmesiyle zaman içinde çok çabuk değişebilmektedir.

Tablo 4 ise 9 ülkenin futboldaki rekabetçiliğini sezonlar itibariyle büyükten küçüğe doğru sıralamaktadır. Tablo 4'e göre incelenen 7 sezon içinde İngiltere 3 kez, Fransa 2 kez Almanya ve Macaristan da birer kez bu sıralamada en üst sırayı almışlardır. Türkiye, Avrupa futbol rekabet liginde genelde son sıraları Yunanistan ile paylaşırken en iyi derecesini 1994-95 sezonunda 7.olarak yapmıştır. Tablo 4'e bakarak ayrıca bir sezondaki herhangi bir Avrupa ülkesindeki futbol rekabet düzeyini diğeri ile karşılaştırmak mümkündür. Örneğin; 1990-91 sezonunda Hollanda ve İtalyadaki futbol rekabet düzeyi neredeyse aynı olmuştur. Varılan sonuçlar çok da şaşırtıcı değildir. İncelenen dönem sadece 7 sezonu kapsamasına karşın Avrupa liglerindeki futbol rekabet düzeyi aynı zamanda bu ülkelerin hem kulüpler düzeyinde hem de ulusal düzeylerde Avrupa ve Dünya şampiyonalarındaki başarılarını destekler niteliktedir.

6. Genel Değerlendirme

Profesyonel takım sporları içerisinde kuşkusuz en popüler olanı futboldur. Profesyonel futbol endüstrisinde diğer spor endüstrileri gibi eksik rekabet piyasası koşulları içinde faaliyet göstermektedir. Bu çalışmada Türkiye 1.profesyonel futbol ligindeki rekabet derecesi 40 yıllık bir tarihsel perspektif içinde karşılaştırmalı olarak ortaya konmuştur.

Bu çalışmada varılan sonuçlar ise şunlardır:

i) Türkiye 1.profesyonel futbol ligindeki rekabet düzeyi oldukça istikrarsız bir trend izlemektedir. 1960'lı yılların ortasında artan rekabet 1980'li yılların başında doruğa ulaşmıştır. Fakat son 15 yıldır, rekabet düzeyi gerilemeye başlamıştır. Bunun temel nedeni ise Türk futbolunun 3-4 büyük futbol takımı tarafından yönlendirilmiş olmasıdır. Bu büyük takımların egemenliğinde süren lig mücadelesi rekabet düzeyi üzerinde olumsuz etki yapmaktadır.

ii) Futbol liglerinde uygulanan puan sistemi de rekabet düzeyini etkilemektedir. Türkiye'de 2 puan sisteminden 3 puan sistemine geçiş, rekabeti arttırmaktan çok rekabeti azaltıcı bir etkide bulunmuştur.

iii) Bir ligde yer alması gereken optimal futbol takımının belirlenmesi rekabet katsayısına bakılarak da tespit edilebilir. Bu katsayı açısından Türkiye 1.futbol liginin 16 veya 22 takım arası bir takımla oynanması optimaldir.

iv) 8 seçilmiş Avrupa ligi ile karşılaştırıldığında, Türkiye 1.futbol ligi rekabet düzeyi açısından en alt sırada yer almaktadır.

Türkiye 1.profesyonel futbol liginde rekabet düzeyinin yükselmesi hem maçların kalitesini ve heyecanını arttıracak hem de Türkiye'nin kulüpler ve ulusal düzeydeki futbol başarısını arttıracaktır. Bu nedenle Türkiye 1.futbol liginin 3 veya 4 büyük kulübün egemenliğinden kurtarılması gerekmektedir. Anadolu kulüplerinin ise finansal ve fiziksel altyapı yönlerinden desteklenmeleri ve teşvik edilmeleri gerekmektedir.

Tablo 2: Türkiye 1.Futbol Ligi Rekabet Katsayıları (V) ve TFRE*

Sezonlar	s	$\overline{X}$	V=s/ $\overline{X}$	TFRE 1980-81=100	10 Sezon V Ortalaması
1958-59	4.93	14	0.352	317	
1959-60	11.74	38	0.309	278	
1960-61	10.77	38	0.283	255	
1961-62	8.09	38	0.213	192	
1962-63	6.58	20.7	0.317	285	
1963-64	8.55	34	0.251	226	
1964-65	6.35	30	0.212	191	
1965-66	6.27	30	0.209	188	
1966-67	6.36	32	0.199	179	
1967-68 **	6.34	32	0.198	178	0.255
1968-69	7.13	30	0.237	213	
1969-70	6.45	30	0.215	194	
1970-71	7.36	30	0.245	221	
1971-72	6.07	30	0.202	182	
1972-73	7.07	30	0.235	212	
1973-74	6.4	30	0.213	192	
1974-75	5.46	30	0.182	164	
1975-76	5.5	30	0.183	165	
1976-77	6.03	30	0.201	181	
1977-78	6.11	30	0.203	183	0.211
1978-79	6.34	30	0.211	190	
1979-80	3.74	30	0.124	112	
1980-81	3.33	30	0.111	100	
1981-82	7.41	34	0.222	200	
1982-83	7.03	34	0.207	186	
1983-84	6.71	34	0.197	177	
1984-85	7.48	34	0.22	198	
1985-86	9.66	36	0.268	241	
1986-87	9.48	36	0.263	237	
1987-88***	9.44	38	0.248	223	0.207
1988-89	11.94	36	0.331	298	
1989-90	9.82	34	0.288	259	
1990-91	7.85	30	0.261	235	
1991-92	10.00	30	0.333	300	
1992-93	9.83	30	0.327	295	
1993-94	9.12	30	0.307	276	
1994-95	11.04	34	0.324	292	
1995-96	11.03	34	0.324	292	
1996-97	12.22	34	0.359	323	
1997-98	8.08	34	0.237	213	0.309
	40 Sezon V ortalaması				0.245

Not 1: V'ler hesaplanırken tüm sezonlarda 2 puan uygulaması yapıldığı varsayıldı. Bu nedenle 3 puan sisteminin uygulandığı sezonlarda 2 puan sistemine göre yeniden hesaplandı.

Not 2: Sezonlara ait puan cetvelleri Sabah gazetesi arşivinden alınmıştır.

*TFRE (Türk Futbol Rekabet Endeksi)

**(1958-59)-(1967-68) sezonlarına ait V değerleri Karacan (1967) s.68'den alınmıştır

***3 puan sisteminin uygulandığı ilk sezon.

Tablo 3: Bazı Avrupa 1.Liglerindeki Futbol Rekabet Katsayıları (V)

Ülke	Ortalama V	Sezonlar 1990-91	1991-92	1992-93	1993-94	1994-95	1995-96	1996-97
İNGİLTERE	0.222	0.252	0.202	0.162	0.227	0.263	0.257	0.198
FRANSA	0.216	0.171	0.213	0.228	0.243	0.231*	0.191	0.237
ALMANYA	0.224	0.234	0.208	0.218	0.194	0.288	0.204*	0.226
YUNANİSTAN	0.289	0.226	0.242	0.301*	0.263	0.342	0.321	0.331
HOLLANDA	0.284	0.253	0.332	0.299	0.269	0.331	0.326*	0.281
MACARİSTAN	0.259	0.237	0.28	0.268	0.291	0.177*	0.24	0.322
İTALYA	0.261	0.255	0.299	0.232	0.272	0.294*	0.248	0.231
İSPANYA	0.227	0.189	0.223	0.263	0.209	0.237	0.255*	0.245
TÜRKİYE	0.319	0.261	0.333	0.327	0.307	0.324	0.324	0.359

*İlgili ülkelerde 3 puan sisteminin uygulandığı ilk sezonu belirtmektedir.

Not: Avrupa liglerine ait puan cetvelleri Rothmans Football Yearbooks'dan alınmıştır.

Tablo 4: Avrupa Futbol Rekabet Endeksi (AFRE) ve Sıralaması

Sezonlar

	1990-91		1991-92		1992-93		1993-94		1994-95		1995-96		1996-97	
Sıra	Ülke	AFRE	Ülke	AFRE	Ülke	AFRE	Ülke	AFRE	Ülke	AFRE	Ülke	AFRE	Ülke	AFRE
1	Fransa	100	İngiltere	100	İngilterç	100	Almanya	100	Macaristan	100	Fransa	100	İngiltere	100
2	İspanya	110	Almanya	103	Almanya	134	İspanya	101	Fransa	135	Almanya	107	Almanya	114
3	Yunanistan	132	Fransa	105	Fransa	140	İngiltere	109	İspanya	139	İspanya	118	İtalya	117
4	Almanya	137	İspanya	110	İtalya	143	Fransa	117	İngiltere	149	Macaristan	126	Fransa	120
5	Macaristan	139	Yunanistan	120	İspanya	162	Yunanistan	126	Almanya	168	İtalya	130	İspanya	124
6	İngiltere	146	Macaristan	138	Macaristan	165	Hollanda	129	İtalya	172	İngiltere	134	Hollanda	142
7	Hollanda	148	İtalya	148	Hollanda	184	İtalya	131	Türkiye	189	Yunanistan	168	Macaristan	163
8	İtalya	149	Hollanda	164	Yunanistan	186	Macaristan	140	Hollanda	194	Türkiye	170	Yunanistan	167
9	Türkiye	153	Türkiye	165	Türkiye	202	Türkiye	148	Yunanistan	200	Hollanda	171	Türkiye	181

REFERANSLAR

BAIMBRIDGE, M., CAMERON, S. And DAWSON, P. (1996), "Satellite Television and Demand for Football: A Whole New Ball Game?" Scottish Journal of Political Economy, 43, 317-333.

BANCROFT, G. and O'SULLIVAN, G.(1988), Maths and Statistics for Accounting and Business Studies. 2nd edition, Mc Graw-Hill.

BIRD, P.J.W.N. (1982), "The Demand for League Football", Applied Economics, 14, 637-649.

CAIRNS, J., JENNET, N., and SLOANE, P.J. (1986), "The Economics of Professional Team Sports: A Survey of Theory and Evidence." Journal of Economic Studies, 13, 3-81.

EL-HODIRI, M. and QUIRK, J. (1971), "An Economic Model of Professional Sports League." Journal of Political Economy, 33, 1302-1319.

JENNET, N. (1984), "Attendances, Uncertainty of Outcome and Policy in Scottish League Football", Scottish Journal of Political Economy, 33, 176-198.

JONES, J.C.H. (1969), "The Economics of The National Hockey League", Canadian Journal of Economics,2,1-20

KARACAN, N. (1967), "Türkiye Futbol Liginde Rekabet Derecesi Artiyor mu, Azalıyor mu? İstatistik Bir Yaklaşım", İktisat Fakültesi Mecmuası, 26, 82-94.

NEALE, C.W. (1964), "The Peculiar Economics of Professional Sports", The Quarterly Journal of Economics, 78, 1-14.

NEWSON, G. (1984), "Three Points for a Win: Has it Made any Difference", The Mathematical Gazette, 68, 87-91.

PEEL, D. And THOMAS, D. (1988), "Outcome, Uncertainty and the Demand for Football: An Analysis of Match Attendances in the English Footbal League", Scottish Journal of Political Economy, 35, 242-249.

ROTHMANS FOOTBALL YEARBOOKS Editions 22-28. Headline Book Publishing, England.

ROTTENBERG, S. (1956), "The Baseball Players' Labour Market", Journal of Political Economy, 64, 208-222.

SABAH Gazetesi Çeşitli Sayılar, İstanbul.

SALVATORE, D. (1982), Statistics and Econometrics, Schaum's Outline Series. 2nd edition, Mc Graw-Hill.

SLOANE, P.J. (1971), "The Economics of Professional Football: The Football Club as a Utility Maximiser", Scottish Journal of Political Economy, 18, 121-146.

VROOMAN, J. (1995), "A General Theory of Professional Sports Leagues", Southern Economic Journal, 61, 971-990.